

بررسی رابطه پرخاشگری و خود کارآمدی ادراک شده در دانش آموزان مقطع متوسطه شهر همدان

سیدمصطفی سیارپور*، دکتر سیدمحمد مهدی هزازه ای**، دکتر محمد احمدپناه***، دکتر بابک معینی****
دکتر عباس مقیم بیگی*****

دریافت: ۹۰/۸/۵، پذیرش: ۹۰/۱۲/۱۱

چکیده:

مقدمه و هدف: پرخاشگری در پیش بینی سازگاری روانی اجتماعی نقش مهمی دارد. خودکارآمدی به عنوان عامل میانجی شناختی، بر قضاوت فرد در مورد توانایی تفکر، هیجان و عمل فرد اثر می گذارد. **روش مطالعه:** این مطالعه یک پژوهش همبستگی است که روی دانش آموزان پسر دبیرستانهای شهر همدان در سال تحصیلی ۱۳۸۸-۸۹ انجام شد. نمونه گیری به روش خوشه ای چند مرحله ای صورت گرفت. به نسبت مدارس موجود در هر ناحیه، تعدادی مدرسه انتخاب و پرسشنامه های پرخاشگری باس و پری و خودکارآمدی ادراک شده موریس توسط ۴۹۹ دانش آموز تکمیل شد. **نتایج:** نتایج نشان داد تنها ۱۶/۱٪ دانش آموزان از میانگین نمره بالایی در خودکارآمدی ادراک شده برخوردار بودند. ۴۸/۱٪ دانش آموزان پرخاشگری بالایی داشتند. بین دانش آموزان نواحی آموزش پرورش شهر از نظر متغیر پرخاشگری تفاوت وجود داشت. اما از نظر متغیر خودکارآمدی تفاوتی مشاهده نشد. بین پرخاشگری و خودکارآمدی ادراک شده رابطه منفی وجود داشت. بیشترین میزان پرخاشگری در دانش آموزان مقطع سوم دبیرستان مشاهده شد. **نتیجه نهایی:** پرخاشگری بالا و خودکارآمدی پایین در نوجوانان از عوامل مهم و تعیین کننده در زندگی آینده این قشر به خصوص در زمینه های اجتماعی، هیجانی و تحصیلی میباشد و لازم است در برنامه های آموزش بهداشت روانی و ارتقاء سلامت مد نظر قرار گیرد.

کلید واژه ها: پرخاشگری / خودکارآمدی ادراک شده

مقدمه:

میشود. اگر چه تجربه خشم یا آستانه آن در دو جنس تفاوت ندارد، نوجوانان دختر بیشتر پرخاشگری غیر مستقیم و نوجوانان پسر بیشتر پرخاشگری مستقیم را نشان میدهند (۳). تلاشها برای کاهش خشم و پرخاشگری در مدارس موفقیت آمیز بوده است و بیشترین تأثیرات در برنامه هایی دیده شده است که مهارتهای شناختی را مد نظر داشته اند (۴). محققان سال ها است به اهمیت پرخاشگری در پیش بینی مشکلات سازگاری روانی-

در مدارس عمومی خشم مفرط همراه با نقص در عملکرد تحصیلی، مشکلات رفتاری، بیگانگی با همسالان و مشکلات جسمی و روانی بوده است (۱). این وضعیت همچنین با موضوعات هیجانی و ذهنی در نوجوانان از قبیل لجبازی و بی اعتنایی، اختلالات رفتاری، افسردگی، و اضطراب همراه بوده است (۲). علاوه بر این، خشم معمولاً منجر به پرخاشگری در پسران و دختران در تمام سنین

* کارشناس ارشد آموزش بهداشت دانشگاه علوم پزشکی همدان (sayyarpour@umsha.ac.ir)

** استاد گروه بهداشت عمومی دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی همدان

*** استادیار گروه روانپزشکی دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی همدان

**** استادیار گروه بهداشت عمومی دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی همدان

***** استادیار گروه آمار و اپیدمیولوژی دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی همدان

اجتماعی پی برده‌اند (۵،۶). روانشناسان معتقدند اختلال پرخاشگری ریشه بسیاری از مشکلات روانی و رفتاری نوجوانان میباشد. این رفتارها در صورت بروز میتوانند سبب مشکلات بین فردی، جرم، بزه، و تجاوز به حقوق دیگران شده و در صورت درون‌ریزی به ایجاد انواع مشکلات جسمی و روانی منجر شود. پرخاشگری رفتاری است به قصد آسیب رساندن (جسمانی یا زبانی) به فردی دیگری خود یا نابود کردن دارایی دیگران. مفهوم اصلی در این تعریف، قصد است. نتایج پژوهش‌ها نشان داده است که پرخاشگری، از شاخص‌های مهم پاره‌ای از اختلالات روانی مانند اختلال شخصیت ضد اجتماعی به شمار می‌آید (۷). پاره‌ای دیگر از پژوهش‌ها نشان داده‌اند رفتار پرخاشگرانه با بیماریهای جسمانی مانند بیماری قلب و عروق و سر درد تنشی نیز در ارتباط است (۸،۹). مفاهیم خشم، تندخویی و پرخاشگری، گاهی به جای یکدیگر به کار می‌روند. برای جداکردن این سه مفهوم، می‌توان خشم را به عنوان هیجان، کینه‌توزی را به عنوان نگرش و پرخاشگری را به عنوان رفتار در نظر گرفت. خشم به عنوان یک حالت هیجانی توصیف می‌شود که شالوده کینه‌توزی و پرخاشگری را تشکیل می‌دهد. مراد از کینه‌توزی نگرش پرخاشگرانه‌ای است که فرد را به سوی رفتار پرخاشگرانه می‌کشاند درحالی که پرخاشگری به عنوان رفتاری قابل مشاهده که با هدف آسیب یا زیان رساندن انجام میشود در نظر گرفته شده است (۱۰). پسران نمره بالاتری در ۳ عامل پرخاشگری، خشم و بدگمانی نسبت به دختران دارند (۱۱). اثرات فردی و اجتماعی این خشونت‌ها بر کسی پوشیده نیست. دانش‌آموزی که به هر علت در محیط آموزشی تحت خشونت‌های کلامی یا بدنی قرار می‌گیرد علاوه بر احساس ناامنی و بی‌زاری از مدرسه، که عواقب آن در زندگی تحصیلی او به تدریج خود را به صورت افت تحصیلی یا ترک تحصیل آشکار خواهد کرد اثرات ناگوار این نوع رفتار را در طول زندگی به همراه خواهد داشت (۱۲). از طرفی افزایش خودکارآمدی عمومی روشی مفید در مداخلاتی که با هدف حل مشکلات هیجانی است می‌باشد درک خودکارآمدی به عنوان عامل میانجی

شناختی بر قضاوت از توانایی، تفکر، هیجان و عمل فرد اثرمی گذارد (۱۳). پژوهش‌های انجام شده حاکی از ارتباط پرخاشگری با مشکلات یادگیری است. به عنوان نمونه یک چهارم کودکانی که دچار کندخوانی هستند و یک سوم کودکان مبتلا به اختلال ناتوانی در خواندن، پرخاشگر هستند (۱۴). عقیده بر این است که عبور از مرحله نوجوانی به جوانی زمان تغییر در روان و رفتار بوده، تصمیم‌گیری در مورد سبک زندگی سالم اساس شکل‌گیری شخصیت فرد است. در حقیقت وضعیت سلامت بالغین متأثر از رفتارهای بهداشتی دوران کودکی و نوجوانی است. رفتارهای پر مخاطره در نوجوانی همچون مصرف سیگار، الکل و مواد مخدر، خشونت و تغذیه ناسالم به صورت کوتاه یا درازمدت تاثیر دائمی در بزرگسالی خواهد داشت که تغییر این رفتارها بسیار مشکل خواهد بود (۱۵). بیشترین بروز و ظهور پرخاشگری در سنین نوجوانی است. به طور کلی می‌توان عوامل بسیار مختلف و متعددی را در بروز رفتار پرخاشگرانه مؤثر دانست. عوامل زیستی و وراثتی، یادگیری‌های محیطی و پردازش شناختی از یک سو و محرک‌های مربوط به خود فرد از سوی دیگر از جمله عوامل مهم بروز پرخاشگری هستند (۱۶). بسیاری از تنش‌ها و ناآرامی‌ها در مدرسه ناشی از رفتارهای میان فردی دانش‌آموزان است که به رغم زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی متفاوت در کنار هم در مدرسه تحصیل میکنند و هرگز آموزشی برای ایجاد تفاهم و بهبود مهارتهای اجتماعی دریافت نمی‌دارند (۱۲). بیشتر پژوهشگرانی که طرحهای عمده در زمینه مقابله با خشونت در مدارس ارائه داده‌اند تاکید دارند که برنامه‌های پیشگیری از خشونت باید بخشی از برنامه‌های آموزشی در مدارس باشد و کلیه شهروندان باید در زمینه پیشگیری از خشونت به همان اندازه که در مورد بیماریهای قلبی، سرطان و سایر بیماریها راهنمایی میشوند آموزش ببینند (۱۲). به همین جهت این پژوهش برای نخستین بار در شهر همدان با هدف بررسی وضعیت میزان پرخاشگری و خودکارآمدی مؤثر بر آن در دانش‌آموزان دبیرستانی مدارس دولتی با بهره‌گیری از تئوری خودکارآمدی انجام گرفت.

روش کار:

این مطالعه یک پژوهش توصیفی تحلیلی بود که بر روی دانش آموزان پسر مقطع متوسطه شهر همدان در سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸ انجام گرفت. نحوه انجام مطالعه بدین شرح بود که پس از هماهنگی با مسئولین آموزش و پرورش شهرستان همدان، نمونه گیری طبقه ای خوشه ای چند مرحله ای صورت گرفت که ابتدا دو ناحیه شهر همدان بعنوان طبقات در نظر گرفته شدند و سپس به نسبت مدارس موجود در هر ناحیه تعداد ۴ دبیرستان از ناحیه یک و تعداد ۴ دبیرستان از ناحیه دو، و به صورت تصادفی بر اساس نقشه جغرافیایی شهر انتخاب شد و به نسبت کلاس های موجود در هر مدرسه ۳ کلاس از سه مقطع اول، دوم و سوم انتخاب گردید و پرسشنامه های پرخاشگری باس- پری و خود کار آمدی ادراک شده موريس جهت ارزیابی وضعیت موجود و تجزیه و تحلیل عوامل، در اختیار ۴۹۹ نفر از دانش آموزان قرار آنان قرار گرفت. ۳۴ نفر از دانش آموزان از پر کردن پرسشنامه ها امتناع کردند. گفتنی است که آزمودنیهای پژوهش در زمینه چگونگی انجام طرح و محرمانه بودن اطلاعات و همچنین هدف از انجام این طرح توجیه گردیدند و در صورت تمایل وارد مطالعه شدند. در ضمن جهت سنجش پایایی و روایی پرسشنامه خود کارآمدی ادراک شده تعداد ۳۰ نفر انتخاب شدند. جهت سنجش پایایی از آلفای کرونباخ و برای سنجش روایی پانل متخصصین تشکیل گردید. پس از جمع آوری اطلاعات، تجزیه و تحلیل با استفاده از آزمون های تحلیل واریانس یک طرفه، و ضریب همبستگی پیرسون انجام شد. کلیه تجزیه و تحلیل های این پژوهش با استفاده از نسخه ۱۶ نرم افزار آماری spss انجام شد.

گرد آوری اطلاعات در این پژوهش با استفاده از چند پرسشنامه استاندارد و افزودن ۷ متغیر جمعیت شناختی (سن، محل سکونت، نام دبیرستان، شغل پدر، شغل مادر، و ....) بود که به روش خود گزارشی جمع آوری استفاده شد و شامل ۲ بخش بود که عبارتند از:

۱- پرسشنامه پرخاشگری باس و پری

۲- پرسشنامه مقیاس خود کارآمدی درک شده موريس پرسشنامه پرخاشگری باس و پری (Buss & Perry Aggression Questionnaire) (۱۷) که شامل ۲۹ سوال بود. این پرسشنامه برای افراد ۱۸-۲۲ ساله استاندارد شده است و از کاملاً شبیه من (۵ نمره) تا اصلاً شبیه من نیست (۱ نمره)، درجه بندی شده است. این پرسشنامه چهار عامل رفتاری، پرخاشگری بدنی (۹ سوال) پرخاشگری کلامی (۵ سوال)، خشم (۷ سوال) و بدگمانی (۸ سوال) را ارزیابی می کند. یکی از سوالات (شماره ۷) به صورت معکوس نمره گذاری می شود. در مطالعه سامانی (۱۳۸۶) این عوامل در سه مؤلفه حرکتی یا ابزاری (پرخاشگری بدنی و کلامی)، هیجانی (خشم) و شناختی (بدگمانی) طبقه بندی شده و در نهایت برای پرخاشگری بدنی و کلامی (۷ سوال)، رنجش (۶ سوال)، خشم (۷ سوال) و بدگمانی (۷ سوال)، در کل ۲۷ سوال تعیین گردیده بود. مقیاس خود کارآمدی درک شده موريس (Muriss perceived self efficacy scale) (۱۷) که برای اندازه گیری خود کار آمدی در سه حیطه خود کار آمدی تحصیلی، خود کار آمدی اجتماعی و خود کار آمدی هیجانی بکار رفته است. خود کارآمدی ادراک شده در سه حیطه خود کارآمدی تحصیلی منطبق بر انطباق عملکردی بندورا، خود کارآمدی اجتماعی منطبق بر تجربیات جانشینی بندورا و خود کارآمدی هیجانی منطبق بر بعد هیجانی بندورا بوده است. نمونه ای از سولات خود کارآمدی تحصیلی (زمانی که در کار های مدرسه برایم مشکلی پیش بیاید به راحتی از معلم کمک می گیرم). نمونه ای از سولات خود کارآمدی اجتماعی (به راحتی نظراتم را بیان میکنم حتی اگر همکلاسی هایم با نظراتم مخالف باشند). نمونه ای از سولات خود کارآمدی هیجانی (زمانی که یک حادثه ناگوار و بد اتفاق می افتد به خوبی به خودم دلخوشی میدهم) میباشد.

نتایج:

جدول ۱ نشان می دهد که ۴۸/۱٪ از دانش آموزان مقطع متوسطه شهر همدان نمره بالاتر از نقطه برش را در مقیاس پرخاشگری نسبت به بقیه دانش آموزان برخوردار

همانطور که از این جدول بر می آید بالاترین نمره میانگین پرخاشگری در دانش آموزانی که در مرکز شهر سکونت دارند و کمترین میانگین نمره پرخاشگری در دانش آموزانی که در بالای شهر سکونت داشتند گزارش شده است. همچنین در این جدول بالاترین میانگین نمره خود کارآمدی در دانش آموزانی که در بالای شهر سکونت داشتند (ناحیه دو) و پایین ترین میانگین نمره خود کارآمدی مربوط به دانش آموزانی که در پایین شهر (ناحیه یک) سکونت داشتند گزارش شده است.

بودند. همچنین میزان پرخاشگری در دانش آموزان ناحیه یک شهر بیشتر از دانش آموزان ناحیه دو بود. جدول ۲ فراوانی نسبی خود کارآمدی را به تفکیک ناحیه آموزش و پرورش شهر همدان نشان داد. نتایج حاکی از آن بود که فقط ۱۶/۱٪ از دانش آموزان شهر از خودکارآمدی بالا برخوردار بودند. همچنین میزان خودکارآمدی در دانش آموزان ناحیه دو بیشتر از دانش آموزان ناحیه یک بود. جدول ۳ مشخصات آزمودنیها برحسب متغیرهای سن، محل سکونت، پرخاشگری و خودکارآمدی را نشان میدهد.

جدول ۱: فراوانی و درصد پرخاشگری به تفکیک ناحیه

دبیرستانها	پرخاشگر		غیر پرخاشگر		کل
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	
ناحیه ۱	۱۱۷	۵۲/۶	۱۳۰	۴۷/۴	۲۴۷
ناحیه ۲	۱۲۳	۴۳/۶	۹۵	۵۶/۴	۲۱۸
کل	۲۴۰	-	۲۲۵	-	۴۶۵
میانگین		۴۸/۱		۵۱/۹	٪۱۰۰

جدول ۲: فراوانی و درصد خودکارآمدی ادراک شده به تفکیک ناحیه

ناحیه	خودکارآمدی پایین		خودکارآمدی متوسط		خودکارآمدی بالا		کل
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	
ناحیه ۱	۱۴۲	۵۷/۳	۷۱	۲۸/۶	۳۵	درصد	۲۴۸
ناحیه ۲	۱۲۲	۵۶/۴	۵۵	۲۵/۲	۴۰	۱۴/۱	۲۱۷
کل	۱۶۴	-	۱۲۶	-	۷۵	۱۸/۳	۴۶۵
میانگین	---	۵۶/۹	-	۲۷	-	-	٪۱۰۰

جدول ۳: مشخصات آزمودنیها برحسب متغیرهای سن، محل سکونت، پرخاشگری و خودکارآمدی

سکونت	متغیر									
	سن			پرخاشگری			خودکارآمدی			
	میانگین	انحراف معیار	حداقل	میانگین	انحراف معیار	حداقل	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
شمال	۱۵/۹۶	۰/۹۸	۱۴	۱۸	۷۵/۱۵	۱۳/۷۵	۳۷	۱۲۰	۴۸/۶۳	۱۲/۸۷
جنوب	۱۵/۶۷	۱/۲۸	۱۴	۱۹	۶۹/۳۸	۱۴/۷۴	۴۱	۹۶	۵۲/۱۴	۱۲/۳۶
شرق	۱۵/۶۷	۱/۰۹۹	۱۴	۱۸	۷۷/۰۶	۱۹/۳۵	۲۶	۱۱۵	۵۱/۱۹	۱۲/۰۴
غرب	۱۵/۹۸	۱/۱	۱۴	۱۸	۷۶/۱۹	۱۵/۷۲	۲۶	۱۱۹	۴۹/۵	۱۰/۷۳
مرکز	۱۵/۹۵	۰/۹۹	۱۴	۱۸	۷۸/۷۲	۱۵/۶۴	۲۴	۱۱۵	۵۰/۱۳	۱۱/۹۶

در جدول مشخص می‌باشد.

جدول ۵ نتایج تحلیل واریانس تفاوت پرخاشگری در میان مدارس مختلف را نشان می‌دهد. همانطور که در جدول مشخص می‌باشد بین دانش آموزان مدارس متوسطه شهر از نظر متغیر پرخاشگری تفاوت معنی‌دار وجود دارد. همچنین در زیر مقیاس پرخاشگری کلامی و بدنی نیز بین دانش آموزان نواحی مختلف شهر تفاوت معنی‌دار آماری وجود دارد.

جدول ۶ نتایج تحلیل واریانس تفاوت خودکارآمدی در میان مدارس مختلف نشان می‌دهد. همانطور که در جدول مشخص می‌باشد بین دانش آموزان مدارس شهر تفاوت معنی‌دار آماری در این متغیر وجود ندارد.

جدول ۴ ماتریس همبستگی متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد. همانطور که جدول نشان می‌دهد بین متغیر دموگرافیک سن و خودکارآمدی ادراک شده و زیر مقیاسهای خودکارآمدی ادراک شده مانند خودکارآمدی تحصیلی و هیجانی رابطه معنا دار آماری وجود دارد. خودکارآمدی در دانش آموزان مقطع اول دبیرستان کمتر از دانش آموزان سایر مقاطع تحصیلی است. بین خودکارآمدی تحصیلی، پرخاشگری و زیر مقیاسهای آن بجز خشونت رابطه معنا دار آماری وجود دارد. دانش آموزانی که نمرات پرخاشگری بالاتری داشته اند از خودکارآمدی تحصیلی پایین تری نیز برخوردارند. بین خودکارآمدی ادراک شده کل، پرخاشگری و زیر مقیاسهای آن مانند خشم و خصومت رابطه معنا دار آماری وجود داشت. بقیه موارد معنا داری

جدول ۴ : ماتریس همبستگی متغیرهای پژوهش

متغیر	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
۱- سن	-								
۲- خودکارآمدی تحصیلی	*۰/۱۷۶	-							
۳- "اجتماعی	۰/۰۶۴	*۰/۴۶۱	-						
۴- "هیجانی	*۰/۱۵۲	*۰/۴۴۷	*۰/۴۷۱	-					
۵- "عمومی	*۰/۱۶۹	*۰/۷۸۴	*۰/۷۷	*۰/۸۴	-				
۶- خشونت	۰/۰۰۵	۰/۰۶۹	۰/۰۰۴	۰/۰۵۹	۰/۰۵۲	-			
۷- پرخاشگری بدنی و کلامی	۰/۰۱	*۰/۱۰۸	۰/۰۳	۰/۰۷۴	۰/۰۸۹	*۰/۵۱۷	-		
۸- خشم	۰/۰۴۶	*۰/۱۱۵	۰/۰۴۵	۰/۰۳۹	*۰/۰۹۲	*۰/۴۵	*۰/۴	-	
۹- خصومت	۰/۰۰۲	*۰/۱۲۵	۰/۰۳۷	۰/۰۳۷	*۰/۰۹۳	*۰/۲۴۳	*۰/۲۳	*۰/۳۷	-
۱۰- پرخاشگری کلی	۰/۰۰۷	*۰/۱۵۸	۰/۰۳۹	۰/۰۷۲	*۰/۱۱۳	*۰/۷۵۵	*۰/۷۴	*۰/۶۴۹	*۰/۶۴۹

جدول ۵ : نتایج تحلیل واریانس تفاوت پرخاشگری در میان مدارس مختلف.

متغیر	منبع تغییر	مجموع مجزورات	df	میانگین مجزورات	F	P
پرخاشگری کل	بین گروهها	۳۲۲۴/۷۶	۶	۵۴۰/۴۶		
	درون گروهها	۱۱۴۶۶۶/۶۲	۴۵۸	۲۵۰/۳۶	۲/۱۵۹	۰/۰۴۶
	مجموع	۱۱۷۹۰۹/۳۸	۴۶۴	-		
خرده مقیاس خشم	بین گروهها	۳۷۲/۷۸	۶	۶۲/۱۳		
	درون گروهها	۱۲۷۶۲/۸۹	۴۶۰	۲۷/۷۴	۲/۲۳۹	۰/۳۹
	مجموع	۱۳۱۳۵/۶۷	۴۶۶	-		
پرخاشگری بدنی و کلامی	بین گروهها	۴۹۵/۷۲	۶	۸۲/۶۲		
	درون گروهها	۱۶۵۸/۹۱	۴۶۰	۳۶/۰۴۸	۲/۲۹	۰/۰۳۴
	مجموع	۱۷۰۷۷/۶۴	۴۶۶	-		
رنجش	بین گروهها	۱۶۴/۰۱۵	۶	۲۷/۳۳۶		
	درون گروهها	۱۰۴۱۸/۶۳	۴۶۰	۲۲/۶۴۹	۱/۲۰۷	۰/۳۰۱
	مجموع	۱۰۵۸۲/۶۴	۴۶۶	-		
خصومت	بین گروهها	۱۷۰/۹۷	۶	۲۸/۴۹۵		
	درون گروهها	۱۵۸۰۸/۰۸۳	۴۵۸	۳۴/۵۱۳	۰/۱۲۶	۰/۵۵
	مجموع	۱۵۹۷۸/۰۵۶	۴۶۴	-		

جدول ۶: نتایج تحلیل واریانس تفاوت خودکارآمدی در میان مدارس مختلف.

متغیر	منبع تغییر	مجموع مجذورات	df	میانگین مجذورات	F	P
خودکارآمدی کل	بین گروهها	۵۹۱/۹۰۴	۶	۹۸/۶۵		
	درون گروهها	۶۲۲۴۱/۶۶	۴۵۹	۱۳۵/۶۰۳	۰/۷۲۷	۰/۶۲۸
	مجموع	۶۲/۵۶۴	۴۶۵	-		
خرده مقیاس خودکارآمدی تحصیلی	بین گروهها	۲۳۸/۵۹۲	۶	۳۹/۷۶۵		
	درون گروهها	۹۸۹۵/۷۷۱	۴۵۹	۲۱/۵۵۹	۱/۸۴	۰/۰۸۹
	مجموع	۱۰۱۳۴/۳۶۳	۴۶۵	-		
خودکارآمدی اجتماعی	بین گروهها	۶۲/۹۰۹	۶	۱۰/۴۸۵		
	درون گروهها	۷۷۳۷/۵۰۷	۴۶۰	۱۶/۸۲۱	۰/۶۲۳	۰/۷۱۲
	مجموع	۷۸۰۰/۴۱۵	۴۶۶	-		
خودکارآمدی هیجانی	بین گروهها	۷۹/۷۶۲	۶	۱۳/۲۹۴		
	درون گروهها	۱۵۳۴۷/۷۴۵	۴۶۰	۳۳/۳۶۵	۰/۳۹۸	۰/۸۸
	مجموع	۱۵۴۲۷/۵۰۷	۴۶۶	-		

همچنین بین پرخاشگری و خودکارآمدی ادراک شده همبستگی منفی بود ($r = -0/11$, $p < 0/05$) را نشان داد. نتایج مطالعه نشان داد که دانش آموزانی که با یکی از والدین زندگی می‌کردند بیشتر از سایر دانش آموزان پرخاشگر بودند که البته این مسئله از نظر آماری معنا دار نبود. دانش آموزانی که محل سکونت بالای شهر داشتند نسبت به بقیه دانش آموزان پرخاشگری کمتری داشتند ولی بین موضوع از نظر آماری معنا دار نبود. کمترین میزان خودکارآمدی در دانش آموزان مقطع اول متوسطه بوده است. کمترین میزان خودکارآمدی در دانش آموزانی که پدرشان بیکار یا فوت شده گزارش شده بود ولی این مسئله از نظر آماری معنا دار نبود. کمترین میزان خودکارآمدی در دانش آموزانی که با یکی از والدین زندگی می‌کردند گزارش شده بود ولی این مسئله از نظر آماری معنا دار نبود.

بحث:

نوجوانی از مهم‌ترین مراحل رشد و تکامل انسان می‌باشد که ویژگی‌های رشدی آن می‌تواند زمینه ساز بروز انواع اختلالات رفتاری، بزهکاری، سوء مصرف مواد و بیماری‌های روانی باشد. با توجه به افزایش تعداد نوجوانان و جوانان در ساختار جمعیتی ایران، شناخت سریع و برنامه ریزی مناسب برای کنترل این اختلالات، حائز اهمیت می‌باشد (۱۹). این مطالعه با هدف بررسی وضعیت پرخاشگری و خودکارآمدی ادراک شده موثر بر آن در دانش آموزان پسر دوره متوسطه شهر همدان با بهره گیری

از تئوری خودکارآمدی انجام شد. نتایج نشان داد که بین خودکارآمدی و پرخاشگری ارتباط همبستگی منفی وجود دارد. در مطالعه میشل ولیمز نیز ارتباط همبستگی منفی نیز بین دو مؤلفه پرخاشگری و خودکارآمدی وجود داشته است (۲۰). در مطالعه حسینی و همکاران میزان شیوع اختلالات روانی در دانش آموزان شهر ساری ۱۰/۵٪ بوده است که پرخاشگری جزء یکی از شایعترین اختلالات در بین دانش آموزان بوده است. در مطالعه حاضر میزان پرخاشگری در بین دانش آموزان مقطع متوسطه شهر همدان ۴۸٪ بود که از شیوع بالایی در بین دانش آموزان برخوردار است. در پژوهش کاهنی این موضوع که پرخاشگری در خانواده‌های گسسته یا با یکی از والدین بیشتر است به اثبات رسیده که با یافته‌های تحقیق حاضر هماهنگی دارد ولی از نظر آماری در این مطالعه معنا دار نبوده است این مسئله می‌تواند به علت حجم نمونه باشد که در مطالعه کاهنی ۸۰ دانش آموز با خانواده‌های گسسته جهت بررسی وضعیت پرخاشگری در نظر گرفته شده بود و در مطالعه حاضر ۳۰ مورد از دانش آموزان دارای خانواده گسسته بوده‌اند (۲۱). در مطالعه حاضر دانش آموزانی که نمرات بیشتری را در پرخاشگری دارند از خودکارآمدی تحصیلی کمتری برخوردارند که این موضوع در مطالعه عطاری و همکاران که در دانش آموزان مقطع سوم راهنمایی نیز به اثبات رسیده است (۲۲) بین مدارس نواحی مختلف شهر از نظر پرخاشگری رابطه معنا دار آماری وجود داشته است. میزان خودکارآمدی ادراک شده

- nile Offenders and High School Students. *J Abnormal Child Psychol* 2004; 32 (2): 225.
8. Espnes GA. The Type 2 Construct and Personality Traits: Aggression, Hostility and Depression. *Personal Individ Diff* 1996; 20 (5): 641-648.
  9. Materazzo F, Cathcart S, Pritchard D. Anger, Depression, Coping Interactions in Headache Activity and Adjustment: A Controlled Study. *J Psychosom Res* 2000; 49: 69-75.
  10. Del Vecchio T, O'Leary KD. Effectiveness of treatment for specific anger problems: A metaanalytic review. *Clin Psychol Rev* 2004; 24: 15-24.
  11. Samani S. [Study of Reliability and Validity of the Buss and Perry's Aggression Questionnaire]. *Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology* 2008; 13 (4) :359-365 (Persian).
  12. Bazargan Z, Sadeghi N, Lavasani Masod GA. [Study of Verbal aggression in Tehran Middle Schools]. *Psychological Research* 2004;7(4):7-29(Persian).
  13. Pompili M, Innamorati M, Lester D, Brunetti S, Tatarelli R, Girardi P . Gender effects among undergraduates relating to suicide risk, impulsivity, aggression and self-efficacy. *Personal Individ Diff* 2007; 43(8): 2047-2056 .
  14. Mhryar H. Mental disorders in children. Tehran: Roshd publication, 1992:121-139 (Persian).
  15. Dowdell EB, Santucci ME. Health risk behavior assessment :Nutrition ,Weight and tobacco use in on urban seventh-grade class. *Public Health Nursing* 2004 ;21(2):128-135
  16. Vahedi SH, Fathiazar S. The effect of social competence training on decreasing in aggression pre school boys. *The Quarterly Journal of Fundamentals of Mental Health*. 2006; (31-32): 131-140.
  17. Buss AH, Perry M. The Aggression Questionnaire. *J Personal Clin Psychol* 1992;63:452-459.
  18. Muriss P. A brief questionnaire for measuring self-efficacy in youth. *J Psychol Behavior Assess* 2001;23(3):145-149
  19. Hosseini SH, Khalilian A, Vahedi A. [Psychopathological screening of high school students based on SL-90-R in Sari, 2002-2003]. *Journal of Mazandaran University of Medical Science* 2003; (32) (Persian).
  20. Willemsse M. Exploring the relationship between self-efficacy and aggression in a group of adolescents, 2008 (no published)
  21. Kaheni S, Hasanabadi H, Sadatjou SAR. [Study of the juvenile anxiety, depression, aggression

در سه حیطة خود کارآمدی تحصیلی منطبق بر انطباق عملکردی بندورا، خود کارآمدی اجتماعی منطبق بر تجربیات جانشینی بندورا و خود کارآمدی هیجانی منطبق بر بعد هیجانی بندورا بوده که فقط ۱/۱۶٪ از دانش آموزان شهر از خود کارآمدی بالا برخوردار و بقیه متوسط و ضعیف بودند.

نتیجه نهایی:

با توجه به نتایج به دست آمده از مطالعه فوق که میزان پرخاشگری بالایی را در بین دانش آموزان مقطع متوسطه و همچنین میزان کم خود کارآمدی را گزارش کرد پیشنهاد می شود مداخلات آموزشی مناسبی در راستای بهبود این وضعیت که زمینه ساز رفتارهای پرخطر می باشد صورت گیرد .

با فعال سازی مرکز مشاوره دانش آموزی و انجام برنامه ریزی های جامع به منظور ارائه خدمات مشاوره روان شناختی و اجرای برنامه های منظم و مستمر آموزش بهداشت روانی می توان در جهت ارتقاء سلامت روانی دانش آموزان گامهای مفید برداشت.

منابع:

1. Smith DC, Furlong MJ. Introduction to the special issue: Addressing youth anger and aggression in school setting. *Psychol Sch* 1998; 35: 201-203.
2. Eckardt CI, Defenbacher JL. Diagnosis of anger disorders. In H. Kassinove (ed.), *anger disorder: Definition, diagnosis, and treatment*. Washington D.C: Taylor and Francis, 1995: 2747.
3. Archer J. Sex differences in aggression in real-world setting: A meta-analytic review. *Rev General Psychol* 2004;8:291-322.
4. Gansle KA. The effectiveness of school-based anger interventions and program: A meta-analysis. *J Sch Psychol* 2005;43:321-341
5. Berkowitz L. *Aggression: Its causes, consequences, and control*. 2nd ed. New York: Academic Press 1993. 164-167.
6. Parker JG, Asher SR. Peer acceptance and later personal adjustment: Are low accepted children "at risk"? *Psychological Bulletin*, 1987; 102 : 357-389.
7. Sukhodolsky DG, Ruchkin VV. Association of Normative Beliefs and Anger with Aggression and Antisocial Behavior in Russian Male Juve-

- and delinquency in divorced and non-divorced families. Journal of Sabzevar University of Medical Sciences 2001; 7(18): 22 - 28 (Persian).
22. Amanelahi A, Attari YA, Khojasteh M. [A

study the relationship between family function and psycho-social atmosphere of the classrooms with maladjustment among male high school students in Ahvaz counseling. Research And Development 2009; 8(30):61-82(Persian).